

Viena ryškiausių Pušaloto krašto tautinio atgimimo asmenybių

Tokio epiteto neabejotinai nusipelnė Antanas Repčys (1881–1942) – knygnešys, 1917 metų Vilniaus konferencijos dalyvis, partizanas, karys savanoris, Pušaloto valsčiaus viršaitis, Lietuvos Seimo narys, politinis kalinys. Šios žymios mūsų krašto tautinio atgimimo asmenybės portretą „Darbo“ skaitytojams pristato kraštotyrininkas, žygeivis Algimantas Stalilionis. Rinkdamas medžiagą jis padirbėjo Lietuvos Ypatingajame, Centriname valstybės archyvuose, naudojosi Pasvalio Petro Vileišio gimnazistės Gabijos Magelinskaitės užraštais A. Repčio giminaitės prisiminimais, laikraščių publikacijomis ir kitais šaltiniais. Atkreipiamės dėmesį į Centriname valstybės archyve rastus prisiminimus apie 1918–1919 metų įvykius Pušaloto krašte. Siekiant išlaikyti pasakojimo autentiškumą, stilius taisyta minimaliai, kai kurios mažiau reikšmingos detalės praleistos.

Sigitas KANIŠAUSKAS

Nuolat būdavo caro žandarų dėmesyje

A. Repčys gimė 1881 m. vasario mėn. 8 d. Mediniškių kaime, kuris carinės Rusijos laikais priklausė Panevėžio apskrities Troškūnų valsčiui. Tėvai – Kazys ir Morta Vedeikytė Repčiai. Šeima susilaukė 12 vaikų, tačiau keli mirė maži. Išlikę prisiminimai apie A. Repčio brolį Kazi (1892–1981) ir seseris: Mortą Grinevičienę (1888–1969), Sofiją Reinartienę (1899–1984), Eleną Starkienę (1905–1989).

A. Repčio senelis Kazys versdavosi nekilnojamojo turto prekyba – pirkdavo ir perpardavinėdavo trobas, dvarus. Turta po lygiai padalino sūnums Stanislovui ir Kazimierui – A. Repčio tėvui.

1900-aisiais Antanas Repčys apsigyveno tėvų nusipirkta ūkyje Medikonių kaime, Pušaloto valsčiuje. Būdamas septyniolikos metų pirmą kartą susitiko su kunigu Jonu Balvočiu-Geručiu. Dvasininkas jam parodė lietuviškų knygų ir paskatino dirbti Lietuvai. Vėliau A. Repčys susipažino su knygnešiu „karaliumi“ Jurgiu Bielinu ir iš jo gaudavo lietuviškos spaudos.

1903 metais liepos mėnesį Pasvalio policijos viršininkas su kareiviais Repčių sodyboje darė kratą, ieškodami ginklų ir draudžiamos literatūros. Nieko įtartino neradę, išvyko. Tačiau po kelių dienų A. Repčys kartu su ūkininku Žiliu buvo iškviesti į Pasvalį. Abu vyrus areštavo, surakino grandinėmis ir nuvežė į Panevėžį. Kauno gubernatoriaus sprendimu, A. Repčiui paskirta bausmė – trys mėnesiai kalėjimo, tačiau buvo paleistas anksčiau.

A. Repčys turėjo dalyvauti 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis sušaukta Didžiajame Vilniaus Seime. Tačiau uoliam lietuviybės gaivintojui išvykti sutrukdė Pušaloto policijos uradnikas (policijos žemesnysis pareigūnas – aut.). Gavęs Seimo nutarimus, stengėsi juos įgyvendinti ir drauge su kitais patriotiskai nusiteikusiais asmenimis sušaukė Pušalote sueigą. Buvo bandyta įvesti naują tvarką valsčiuje: atstatyti rusų valdininkai, nutarta nebemokėti rusų valdžiai mokesčių. A. Repčio iniciatyva tas pat buvo padaryta ir Pumpėnų valsčiuje. Visi šie veiksmai buvo įmanomi 1905–1907 metų Rusijos revoliucijos fone.

Tačiau netrukus carinė valdžia

atsitokėjo po tokio akibrokšto. Pušaloto valsčių užplūdus baudžiamajam rusų kareivių raitelių būriui, „maišto“ organizatorius A. Repčys slapstėsi ir vėliau priverstas emigruoti iš Lietuvos į Jungtines Amerikos Valstijas. Apsigyveno JAV šiaurės rytuose esančios Niujorko valstijos Binghamtono mieste. Už Atlanto A. Repčys tęsė organizacinę lietuvių telkimo darbą. Po trejų metų sugrįžo į Lietuvą ir buvo caro pareigūnų suimtas. Po trijų mėnesių kalėjimo už užstatą paleistas.

1911 metais vėl sulaikytas ir jam skirta vienerių metų tvirtovės kalėjimo bausmė. Kalėjo Vilniuje, Lukiškių kalėjimo vienutėje. Paleistas po devynių mėnesių.

Grįžęs namo visą laiką buvo caro žandarų akiratyje. Uolų patriotą kraštietis J. Kazakauskas perspėdavo apie gresiančią tremtį.

1914 m. rugpjūtį prasidėjo Didysis (Pirmasis pasaulinis, 1914–1918) karas. Nepraėjus nė metams, krašte jau šeimininkavo kaizerinės Vokietijos okupacinė valdžia, kuri gyventojams įvedė daugybę įvairių mokesčių ir prievolių. Per visą vokiečių okupacijos laiką A. Repčys įvairiais būdais stengėsi gyventojams palengvinti vokiečių uždėtą naštą.

1917 m. rugsėjį dalyvavo Vilniaus konferencijoje, kuri išrinko Lietuvos Tarybą. Grįžęs iš Vilniaus gavo leidimą iš vokiečių lankyti seniūnų sueigas Pumpėnų, Pušaloto ir Klovainių apylinkėse. A. Repčys skaitė pranešimus apie Lietuvos Tarybos veiklą ir apie tėvynės laisvės bei nepriklausomybės siekius. 1918 m. rudenį, kai jau buvo aišku, kad Vokietija pralaimi karą, sušaukė Pušalote susirinkimą, kuriame buvo išrinktas komitetas, suorganizuota savivaldybės valdžia ir sukurta milicija. Kraštą užplūdus bolševikams, A. Repčys kartu su bendražygiais paslėpė geresnius ginklus. 1918 m. gruodžio 18 dieną nutarta organizuoti Pušaloto partizanų būrį, kurio vadovu tapo karininkas Antanas Michelevičius. Po dviejų mėnesių būryje buvo apie 80 partizanų.

Pušaloto jaunalietuviai. A. Repčys stovi šeštas iš dešinės. 1930–1940 m.

A. Repčys rūpinosi partizanų būrio ne tik maitinimo ir apginklavimo reikalais, bet ir dalyvavo mūšiuose ties Pušalotu ir Medikoniais. Tarnybą partizanų kuopoje baigė 1919 m. rugpjūčio 14 d.

Užrašytas pasakojimas liudija laisvės kovas

Pasitarę su kunigu Jaskevičiumi sušaukė susirinkimą parapijos salėje. Dalyvavo karininkas Michelevičius, Juozas Tonkūnas iš Vildūnų, kunigas Jaskevičius, Kos-

tas Petrauskas, Petras Rutkauskas, Aizikas Frankas ir kiti. Salė buvo pilnutėlė. Susirinkimas vyko gana triukšmingai. Sulaukta įvairių pasiūlymų. Michelevičius ir Tonkūnas visai nepažįstami, o susirinkusiųjų dauguma buvo daugiau palankių varguomenei. Net palaikė juos bolševikais. Išrinko Michelevičių, Petrą Rutkauską, Antaną Repčį, Kostą Petrauską, Aiziką Franką ir Zakarauską iš Pušaloto.

Pirmojon milicijon buvo priimti Kamantauskas iš Toliūnų, Antanas Vasiliauskas ir kiti. Kada bolševikai užėmė Panevėžį, tai vietos darbininkai sušaukė susirinkimą ir išsirikino savo komitetą. Matyt, susitarę su Panevėžio bolševikais, pasikvietė juos pagalbon ir atvykus (į Pušalotą – aut.) apie 30 asmenų būriui, pareikalavo perduoti jiems valdžią. Bolševikų komitetui priklausė Dudonis iš miestelio (vėliau pabėgo į Rusiją), Čeponis iš Orelių k., Lelis iš Skaisgirių k., Špokauskas iš Stumbriškių dvaro. Jie vienus milicininkus pašalino, o kitus paliko. Tarp paliktųjų buvo keletas, kuriems buvo patarta pasilikti, kad geriau sektų bolševikų veiklą.

Rytojaus dieną tas pats būrys nuvyko į Joniškėlį ir sukūrė apskrities komitetą. Bolševikams valdant jokių ypatingų ekscesų neįvyko. Jie nebuvo labai aršūs. Jų labiau nemėgo smulkieji ūkininkai ir varguomenė.

Bolševikams užėmus (Pušalotą – aut.), ne vienas galvojo bėgti į Kauną ir stoti kariuomenėn, bet Michelevičius prikalbėjo slapta vietoje organizuotis. Jau tada vartodavo žodį „partizanai“. Kiti, kaip [Kazys] Svilas, [Feliksas] Mikšys išvyko į Kauną.

Kartą pas Rutkauską Ožkyčiuose įvyko slaptas susirinkimas. Tarėsi, kaip apsiginkluoti. Jau tada turėjo keletą šautuvų: Repčys, Rutkauskas, Jonas Michelevičius. Buvo įsigiję iš vokiečių ir pasislėpę nuo bolševikų. Karininkas Michelevičius turėjo revolverį.

pat susirado daugiau ginklų. Šidagis atsinešė brauningą. Jaskevičius davė Dzikarui didelį „barabaninį“ revolverį, kuris vėliau buvo pramintas armotėle. Iš Jaskevičiaus taip pat gavome tris granatas.

Sutarę išvaikyti anapus upės (Lėvuo – aut.) įsitaisiusius bolše-

Antanas Repčys 1933 m.

vikus, partizanai sugalvojo planą išsiskirstyti: Jaskevičius, Šidagis, Skvireckas ir Dzikaras pasiliko Pušalote ir, jiems metus granatą, turėjo pradėti šaudyti medikoniečiai: Repčys, Michelevičiai, Rutkauskai. Taip ir padarė. Bolševikai pabėgo ir apsistojo Niurkonyse, Birželėje [Birželių dv.] ir kitur.

Paskiau pradėjo stoti (į Pušaloto būrį – aut.) daugiau partizanų ir susidarė 78 žmonių būrys. Užėmė frontą ir kovėsi.

Tuo metu apylinkėje apie Klovainius, Deglėnus stovėjo vokiečių kuopa, vadovaujama leitenanto Vendelio. Jie pradėjo plėsti žmones revizuodami maistą. Tada Michelevičius sutarė su jais, kad aprūpins juos maistu, o jiems paruos ginklų. Iš vokiečių nupirko apie 60 šautuvų, 30 porų batų ir apie 20 milinių. Po Bernatonių mūšio, kur partizanai labai gerai pasirodė ir patiko vokiečiams, jie dovanavo vieną sunkųjį kulkosvaidį, Repčiui – karabiną, kurį ligi šiol dar tebeturi. Vokiečiai vėliau siūlė pirkti du pabūklus, už tai reikalaudami 40 pūdų lašinių. Nenupirko, tikėjosi, kad ir taip paliks...

Bolševikams pasišalinus ir susirinkus partizanams, pirmiausia maistu aprūpindavo [Ona] Aleksandravičienė, paskui dovanavo karvę Jasinskai iš Pamiškės dvaro... Taip pat turėjo savo kuopos kurpį – Kazį Stalilionį ir siuvėją [Stasį] Baltramiejūną. Gyvulių odas perduodavo pirkliams, o iš jų gaudavo odos batams...

Vadovavo Pušaloto valsčiui

Bolševikus nuvijus už Dauguvos, A. Repčys buvo paskirtas Pušaloto komendantu. 1919 m. spalio mėnesį įsiveržus bermontininkams, jis suorganizavo ir nusiuntė į Pasvalį būrį raitelių.

Artėjant į pabaigą Nepriklausomybės kovoms, A. Repčys išrinktas Pušaloto komiteto pirmininku ir iki savivaldos rinkimų atliko daugelį organizacinių darbų. A. Repčys buvo išrinktas Pušaloto valsčiaus viršaičiu. Šias pareigas su nedide-

lėmis pertraukomis jis užėmė iki 1927 metų. A. Repčio vadovavimo laikais, Pušaloto miestelyje iškilo naujas valsčiaus administracinis pastatas, nes senasis per Didįjį (Pirmąjį pasaulinį) karą sudegė. A. Repčys valsčiaus teritorijoje organizavo betoninių tiltelių statybą per upelius. Iš viso jų buvo pastatyta daugiau kaip 80. Viršaičio rūpesčiu Pušalote įsteigta valsčiaus smulkaus kredito unija, pieno bendrovė, organizuota bažnyčios šventoriuje palaidotų Savanorių paminklo statyba. 1920 m. A. Repčys suorganizavo Pušaloto šaulių būrį ir jam vadovavo.

Archyve išlikę 1926 m. dokumentai byloja, kad A. Repčys priklausė Lietuvos vasaros rytų partizanų brolėjai.

1928 m. gegužės mėn. 15 d. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejinio medaliu. Tų pačių metų birželio 11 d. Lietuvos prezidentas Antanas Smetona, keliaudamas po Šiaurės Lietuvą, užsuko ir Pušaloto miestelį. Šalies vadovas pietus valgė pas Repčius. Šį faktą patvirtina 1928 m. birželio 7 d. laikraštyje „Panevėžio balsas“ išspausdinta prezidento A. Smetona kelionės programa: „Pušalotas. Atvyksta 14 val. Pasitinka valsčiaus viršaitis, organizacijų atstovai ir piliečiai. Jo ekselencija aplanko bažnyčią, dalyvauja žuvusiems už laisvę paminklo pašventinime, aplanko žydų sinagogą. Išvyksta 15 val. Medikonyse. Atvyksta 15 v. 15 m. pietūs pas p. Repčį. Išvyksta 18 v.“.

Ketvirtojo Seimo narys

Nuo 1928 m. spalio mėn. 25 d. A. Repčys priklausė Lietuvos tautinės organizacijos „Geležinis Vilkas“ Panevėžio grupei, buvo Pušaloto kuopos vadas. 1930 m. vasario mėn. 13 d. pripažintas Lietuvos kariuomenės kūrėju-savanoriu ir po dviejų dienų apdovanotas Savanorio medaliu. A. Repčys pelnė ir kitų apdovanojimų: 1931 m. jam įteiktas Šaulių Žvaigždės ordinas, o 1932 m. vasario mėn. 15 d. – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-to laipsnio ordinas.

1936 m. penktojoje Panevėžio rinkimų apygardoje A. Repčys, kaip tautininkų partijos atstovas, išrinktas į ketvirtąjį Lietuvos Seimą. Parlamente dirbo Kreditinių įmonių įstatymo projektui svarstyti komisijos vicepirmininku bei komisijose, kurios svarstė Peticijų, Žyminio mokesčio ir kitų įstatymų projektus. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų kariuomenei okupavus Lietuvą, ketvirtasis Seimas formaliai buvo paleistas liepos 1 d.

1941 m. birželio mėn. A. Repčys buvo suimtas. Kalėjo Staryje Rešioty lageryje, Krasnojarsko krašte. 1942 m. rugsėjo 19 d. Ypatingasis pasitarimas („Troika“) nutarė: „Antaną Repčį už prisidėjimą prie kontrrevoliucinės organizacijos sušaudyti, jam asmeniškai priklausantį turtą konfiskuoti.“ Tuo metu Antanas Repčys sirgo plaučių uždegimu ir gulėjo kalėjimo ligoninėje. Mirė 1942 m. rugsėjo 20 d.

Artėjant antrajai sovietų okupacijai, 1944 m. vasarą Elžbieta Repčienė (1885–1965) ir penki jos vaikai: trys dukros ir du sūnūs pasitraukė į Vokietiją, iš kur emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas. Vėliau trys vaikai persikėlė į Kanadą, Hamiltono miestą. E. Repčienė mirė 1965 m. sausio mėnesį, palaidota Detroite.

Parengė Algimantas STALILIONIS